

TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI BAĞLAMINDA “İKBY”¹

Hatem Azeez İBRAHİM²

Doç.Dr. Othman ALİ³

ÖZET

Bu makalede amaç, Türkiye’nin Ortadoğu politikaları bağlamında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin önemini ortaya koymaktır. Özellikle 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgaliyle birlikte ülkede büyük değişimler meydana gelmiştir. Bunun sonucunda birçok devlet bu boşluğu fırsat bilip Irak’ta söz sahibi olmak istemiştir. Türkiye Cumhuriyeti de coğrafi konumu nedeniyle Irak’ta etkili olmak isteyen aktörlerden biri olmuştur. Irak ve Kürt Bölgesel Yönetimi siyasi, sosyal ve ticari ilişkilerin yanı sıra tarihi bağlarıyla da öteden beri Türkiye için önemli bir sınır komşusu olmuştur. 2005 yılından itibaren Türkiye ile İKBY arasında gelişen ilişkilerde Türkiye’nin uygulamaya koyduğu politikalar, mevcut duruma farklı bir boyut kazandırmıştır. 2008 yılından sonra Türkiye Irak’taki pozisyonunu güçlendirmek ya da Irak’ta daha fazla etkili olmak için İKBY’yi bu amaç için etkili bir aktör olarak görmüştür. Bu çalışma, Türkiye ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (İKBY) özelinde ikili ilişkilerin gelişmesini, Türkiye’nin Irak’taki pozisyonu için ne kadar önemli olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Irak’ın değişen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı yeniden şekillenme sürecine girerken Türkiye bir dış aktör olarak Irak’ta etkili olmak istemiş ve bu nedenle İKBY ile kurduğu ilişkiler yol açıcı bir işlev görmüştür. İKBY’nin coğrafi konumu, doğal kaynakları, ekonomik ve diğer avantajlı yapısıyla Türkiye’nin Irak’taki pozisyonu üzerinde etkili olmasında önemli rol oynamaktadır. Türkiye’nin Irak’taki politik pozisyonu ile bölge üzerindeki nüfuzu bu çalışmanın esasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Irak, Siyasi ilişkiler.

TURKEY'S MIDDLE EAST POLICY IN THE CONTEXT OF "KRG"

ABSTRACT

The purpose of this article, in the context of Turkey's Middle East policy, is to demonstrate the importance of the Iraqi Kurdish Regional Government. Especially In 2003 with the invasion of Iraq by United States of America, a great change happened. So, an unbalanced political situation emerged and the foreign powers got their impact on Iraq. Republic of Turkey is also one of the actors who want to be effective in Iraq due to the geographic location. Turkey tried to get its impact. By having a political, economic and trade relations, Iraq has become an important neighbour for Turkey. In 2005, by developing the relations between Turkey and Kurdistan region and the strategy that Turkey has made, Turkey has got a special position. In 2008, Kurds in Iraq were an effective factor to make Turkey's position strong or to become an effective power in Iraq. By developing bilateral relations between Kurdistan region and Turkey, we illustrate the impact of Kurdistan region on Turkey's position in Iraq. Meanwhile, Iraq was going to build political, social and economic system, Turkey opened an important door to become effective in Iraq. So we are going to show the factors that Kurdistan region has which are important for Turkey.

Keywords: Turkey, Iraqi Kurdish Regional Government, Iraq, Political Relations.

¹TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI BAĞLAMINDA “İKBY

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, hatamgardi@gmail.com.

³Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Ortadoğu Çalışmaları Öğretim Üyesi, Yeni Tarih, othmanali@sakarya.edu.tr.

GİRİŞ

90'lı yıllardan sonra Türkiye'nin dış politikasının belirlenmesinde Irak her zaman ön sırada gelmiştir. İleriki zamanlarda ise Irak'ın geleceğinin belirsizliği ve Irak'taki güvensiz ve istikrarsız ortam, Bağdat ile Erbil arasındaki krizler ile İran'ın Irak üzerinde artan etkisi Türkiye'nin Irak politikasını son derece etkilemiştir. 2008'den sonra Türkiye ile Bağdat arasında gerginliklerin şiddetlenmesi ve 2012'den sonra Bağdat ile Erbil arasındaki sorunların devam etmesi Türkiye'nin Irak'ta daha aktif bir rol oynamasına fırsat vermiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Irak'taki pozisyonunda etkili olan faktörler bu çalışmanın konusudur. Bu faktörlerden önemli olanlara ayrıntılı olarak değinilmiştir. Bu çalışmada İKBY'nin Türkiye için önemi ve Türkiye'nin Irak'taki politik pozisyonunda İKBY'nin 2003'ten sonraki aktüel durumu özelde göz önüne alınmıştır.

1. Türkiye'nin Irak'taki Politik Pozisyonunda Etkileri Olan Faktörler

1.1 İKBY'nin Jeopolitiği

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin jeopolitiği, Türkiye'nin Irak'taki pozisyonunu güçlendirmesi ve bölge üzerinde daha etkili olması için oldukça önemli bir konudur. 2003'ten sonra İKBY, Irak'ın tüm diğer bölgelerinden farklı olarak bir güç olarak ortaya çıkmış ve bölge için gözlenebilen bir istikrar söz konusu olmuştur. Dolayısıyla İKBY, 2003'ten önce yaşadığı sorunlara karşın Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu için büyük bir önem taşınmaktadır. Irak'ta Kürtlerin yaşadığı bölgenin jeopolitik önemine bakıldığında; İKBY ne olursa olsun, Irak'taki Kürtlerin geleceğini, özerk yönetimlerini ve Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu daima etkilemiştir. Bu sebeple Türkiye'nin Irak'taki politik pozisyonunda İKBY jeopolitiği, dikkatle incelenmesi gereken bir konudur.

Genel olarak “coğrafya üzerine geliştirilen politika bilimi olarak ele alınabilen jeopolitik, tarih boyunca dünya egemenliği için hangi coğrafi bölgelerin kontrol edilmesi gerektiği ya da devletlerin yayılmasına gerekçe olacak coğrafi nedenler üzerine yoğunlaşmış” terim olarak tanımlanır (Yakut, 2014). Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Irak'ın özerk bir bölgesi olarak farklı özelliklere ve farklı bir jeopolitiğe sahiptir. İKBY'nin jeopolitik avantajları, doğal kaynakları ve coğrafi özelliğidir. Ortadoğu'da bulunan Irak, bölgede bulunan diğer devletlere oranla önemli miktardaki petrol rezervleri, doğalgaz kaynakları, kayda değer su ve tarım kaynaklarıyla devletleşmiş olan ve bu değerleri nüfusu ile birleştirebilen tek Arap devleti olduğu söylenebilir. 2005'te resmi olarak kabul edilen İKBY de Irak'ın tek federal bölgesi olarak önemli ve stratejik açıdan büyük öneme sahiptir (Ulutaş, 2006).

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, 40.000 kilometrekarelik yüz ölçümü ile Irak'ın ortalama yüzde 10'unu kapsayan bir bölgedir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin doğal özellikleri de Irak'ın diğer yerlerinden oldukça farklıdır. Bu bağlamda İKBY'nin sahip olduğu farklı özellikler onu Ortadoğu'dan ayıran en önemli nedenlerden birisi haline getirmektedir. Örneğin İKBY'nin sahip olduğu su kaynakları diğer ülke ve bölgelerde mevcut değildir. Dicle Nehri, asıl su kaynağının yüzde altmışını İKBY'den alır. Bölgesel Yönetim'in etki sahasında bulunan dağlarından dört önemli akarsu kolu Dicle'ye bağlanmamaktadır (Akgül, 2007).

İKBY jeopolitiğinin bir diğer kaynağı da sahip olduğu topraklardır. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeo-stratejik önemi 2003 yılındaki ABD işgaliyle ortaya çıkan bölgesel değişikliklerden sonra daha da artmaya başlamıştır. 2008 yılından itibaren Türkiye ile İKBY arasında gelişen ilişkiler başta enerji, ekonomik, siyasi ve ticaret olmak üzere bölgesel politikalara da etki etmiştir (Erdoğan, 2014).

Irak ve IKBY'nin yeniden yapılanmasında Türk ve Irak şirketleri büyük rol oynamıştır. Denebilir ki bütün sektörler bu şirketler tarafından kontrol altına alınmıştır. Buna karşı İran, Irak merkezi yönetimini tamamen tahakküm altına almaya çalışarak etki alanını genişletme hamlesine girişmiştir. Bundan dolayı İran'ın Irak'ta etkisi her geçen gün artmaktadır. Özellikle Maliki döneminde Türkiye ile Irak arasında başlayan gerginliklere bağlı olarak İran, Maliki ya da Irak'taki Şii kesimleri kullanarak Türkiye'nin Irak'taki varlığını sınırlandırmaya çalışmıştır. Buna karşılık Türkiye ise yanı başındaki IKBY'nin İran etkisinde olmaması için büyük bir çaba sarf etmiştir. IKBY'nin geleceği Türkiye açısından çok önemlidir. Çünkü IKBY'de oluşabilecek güvensiz ve istikrarsız bir ortam Türkiye'ye de yansiyacaktır. Bu yüzden Türkiye'nin bölgede etkili olmasını sağlayacak her kabiliyeti geliştirmeye çalışmıştır. Bunun için yumuşak güç denilen dış politika unsurlarını kullanmıştır. Bu yeni politika Türkiye ile IKBY'nin iyi geçindiği yeni bir döneme denk gelmiştir (Yılmaz, 2011, s. 249). Bunun için 2005'ten sonra Türkiye, Irak'ın yeniden yapılanmasına katılmaya başlamış ve IKBY, Irak'ta varlıklarını bölgesel olarak meşrulaştırırken halklarının refahı için Irak kaynaklarından daha fazla pay alma mücadelesine girişmiştir. Bu çerçevede yüzlerce Türk şirketi, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi yoluyla Irak'a girmiştir. Türkiye ile IKBY arasında böyle bir işbirliğinden İran rahatsız olmuştur. Çünkü hiçbir şekilde İran, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi üzerinde güçlü bir Türk etkisi ve varlığını istememektedir (Çevik, 2011). Dolayısıyla IKBY'nin jeopolitik önemi Irak ile Türkiye için açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. 2012 yılında Maliki hükümeti ile Türkiye arasında başlayan ve sonraki dönemde de devam eden gerginlikler, Irak'ın Türkiye ile siyasi ilişkilerine son derece zarar vermiştir. Ancak zorunlu nedenlerden ötürü -ekonomik durum petrol satışı- Irak, Türkiye'yle ilişki kurmak zorunda kalmıştır. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin jeopolitiği, Irak merkezi hükümetini daima tetikte hareket etmeye zorlamıştır. Bu ilişkiyi Altürk, IKBY jeopolitiğiyle açıklar. "2012 yılında Irak ile Türkiye arasında başlayan krizler, Irak-Türkiye siyasi ilişkileriyle sınırlı kalmıştır. Çünkü Irak, Türkiye'yle ekonomik ilişkilerini devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bunun sebebi de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin jeopolitiğidir" (Altürk, 2014, s. 314-315).

Söz konusu dönemde Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler bozulduğundan Türkiye-İKBY ilişkileri daha da ileri taşınmıştır. Bu durum IKBY jeopolitiğinin Türkiye'nin Irak'taki pozisyonuna etkilerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle IKBY'nin sahip olduğu bu önemli jeopolitik özellik, Türkiye'nin bu bölgede ya da Irak üzerinde daima etkili olacağına açık bir göstergesidir.

IKBY sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynaklarının yanında jeopolitik konumuyla da Türkiye'nin dikkatini cezbeden bir yapıdadır. IKBY, Türkiye için siyasi ve ticari avantajlar sunan bir adaydır. Türkiye bu durumu Irak ile ilişkilerinin bozulduğu 2012'de fark etmiştir. Çünkü 2012 yılından sonra Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu doğalgaz ile ilgili IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı, Türkiye'ye doğalgaz satışına başladığını açıklamış ve Türkiye'nin var olan gaz ihtiyacı bir nebze de olsa karşılanmıştır. İki taraf, bu tarihlerde karşılıklı görüşmeler yapmış geleceğe yönelik bir takım hedefler koymuştur. Bu hedefler gerçekleştiğinde Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu doğalgazın üçte biri IKBY'den karşılanmış olacaktır (Altürk, 2014, s. 314-315).

Genel olarak IKBY'nin Türkiye için birkaç noktada jeopolitik konum olarak önemli olduğunu görmekteyiz. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi özerk bir bölge olarak Türkiye ile Irak arasında ilişkiler kötü olduğunda Irak ile Türkiye ilişkilerinin yeniden kurulmasında etkili bir faktör olmuştur. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi jeopolitiğinin en önemli unsurlarından biri de doğal kaynaklarıdır. Bu nokta özellikle 2012 yılında Türkiye bunu daha net olarak görmüştür (Ayдын & Özcan, 2007).

Kısaca Türkiye için IKBY'nin jeopolitik önemi sadece bir sebepten ibaret değildir. Irak'ın bir parçası olarak IKBY ile iyi ilişkileri olan bir devletin bu doğal kaynaklardan, ticari hacminden ve zengin coğrafyasından yararlanabilir. Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu için bu durum daha da önemlidir. Ayrıca IKBY'nin jeopolitiği, Irak için de önemlidir. Toprak ve su bir bölgenin en önemli doğal zenginlikleri olarak kabul edilirken IKBY'nin sahip olduğu coğrafi şartlar ekonomi sektörlerinin geliştirilmesi için de çok uygundur. 2008-2016 yılları Türkiye ile Irak ilişkileri açısından oldukça sorunlu bir dönem olmuştur. Özellikle gerilmeye başlayan Türkiye-İrak ilişkileri 2012'deki Tarık el-Haşimi krizi ve 2015'deki Başika kampı krizleriyle en gergin dönemini yaşamıştır. Bu krizler bir kez daha IKBY'nin coğrafi ve jeopolitik önemini Türkiye için ortaya koymuştur. Eğer IKBY, Türkiye ile Irak arasındaki bir bölgede olmasaydı, Türkiye'nin 2012 yılından sonraki pozisyonu bu kadar etkili olmayabilirdi. Bununla birlikte İran, Türkiye'nin Irak'taki nüfuzunu kontrol ettiği aktörler üzerinden bir şekilde engellemektedir. Kısacası IKBY'nin varlığı Türkiye'nin Irak üzerindeki politikalarının etkinliğini sağlayan faktörlerden biridir.

1.2 Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Irak'ın petrol yatakları; IKBY, Orta ve Güney Irak olmak üzere üç bölümde ele alınabilir. Bu bölümde amacımız Irak'ın petrol ve doğalgaz yataklarını anlatmaktan ziyade IKBY'nin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarının Türkiye'nin Irak'a dair politikalarında ne gibi bir etkiye sahip olduğunu analiz etmektir. 2012 sonrası Türkiye - Irak ilişkilerinde öne çıkan ve altı çizilmesi gereken konular şunlardır: bozulmaya başlayan Türkiye ile Irak ilişkileri, Erbil ve Ankara arasındaki petrol anlaşması ve bu anlaşma ile Türkiye'nin IKBY ile her geçen gün iyileşen ilişkileri, Türkiye'nin Bağdat yönetimiyle yaşanan siyasi ve ekonomik krizler... (Uras, 2013).

IKBY'de bulunan doğalgaz ve petrol kaynakları özellikle 2012'den sonra IKBY ile başlayan anlaşmalar Türkiye'nin Irak'taki pozisyonunu güçlendirmede önemli bir etkiye sahip olmuştur. 2008 yılında Türkiye'nin IKBY'ye yönelik politikası göz önüne alındığında ciddi siyasi revizyonların olduğunu söylemek mümkündür. 2008 yılında Türkiye - IKBY arasında başlayan görüşmelerin sonucunda Ankara'nın Erbil ile doğrudan diyaloga geçmesi ve ABD ile aktif işbirliğine gitmesi olumlu sonuçların doğmasına imkân sağlamıştır. Türkiye'nin doğrudan temasları birçok amaca yöneliktir. Ancak en önemli amacın IKBY ile geliştirilen ilişkilerle Irak üzerinde baskı politikası oluşturmak ve kendi güvenliğini sağlamaktır. Taraflar, aralarındaki sorunun çözümünde bu işbirliklerini bir araç olarak görmeye başlamıştır. Türkiye'nin IKBY politikasında değişikliğe gitmesinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi fikri büyük ölçüde etkili olmuştur (Acun, 2017). Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin sahip olduğu doğal kaynakların Türkiye'nin Irak'taki pozisyonuna etkisinden bahsetmeden önce Türkiye'nin genel olarak enerji politikalarından ve bunun ekonomiye olan etkisinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Genel olarak Türkiye ekonomik büyümesini devam ettirmek için enerji güvenliğini sağlamak zorunda olduğunu bilmektedir Türkiye'nin yeterli enerji kaynaklarına sahip olmaması, enerji ihtiyacı ve güvenliğini ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin tespit edilen petrol rezervi 294,8 milyon varildir. Bu rakam Türkiye için çok yetersizdir. Bu veriden de anlaşıldığı üzere Türkiye, petrol kaynakları bakımından yetersizdir. Türkiye hem petrol hem de doğalgaz ihtiyacını daha çok Rusya ile İran'dan tedarik etmektedir. (Baykal, 2015). Irak ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye ihtiyaç duyduğu kadar petrol kullanabilmektedir. Yine bu anlaşmaya göre istediği kadar petrolü Irak'tan boru hatları yoluyla Türkiye üzerinden uluslararası piyasaya ulaştırması hakkına sahiptir.

Bu çerçevede 2005 yılından itibaren IKBY'de başlayan yoğun petrol arama faaliyetleri sonucu 45 milyar varillik ham petrol rezervinin bölge sınırları içerisinde olduğu ortaya

çıkarılmıştır. IKBY sınırları içerisinde kalan doğalgaz rezervi ise 5.6 trilyon m³ olarak tespit edilmiştir. Dünyanın en önemli ve en çok bilinen petrol şirketi Exxon Mobil Irak yönetiminin tüm itirazlarına rağmen IKBY ile petrol anlaşması imzalamıştır. Bu şirket Kerkük ve Kerkük'ün etrafındaki tartışmalı bölgelerde de faaliyet göstermiştir. 2006 yılında IKBY irili ufaklı yaklaşık 40 petrol şirketiyle yapılan kontratlar neticesinde hızlı bir şekilde arama ve keşif faaliyetleri başlamıştır (Baykal, 2015).

2007 yılında bölgeye gelen Birleşik Arap Emirlikleri kökenli Dana Gaz, Kanada şirketi Western Sands And Heritage Oil ve İngiliz Sterling Energy gibi enerji şirketleri IKBY ile anlaşmış ve bölgede faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. IKBY aynı dönemde ; ABD kökenli Hunt Oil Company, Fransız Perenco Hindistan Kökenli Reliance Oil, Alman OMV petroleum Exploration, İngiliz Gulf Keystone ve başka birçok firma ile anlaşmalar imzalamıştır. IKBY 2007 yılından sonra yaptığı bu anlaşmaların Irak Anayasası ile çelişmediğini ileri sürmüş ve 20 civarında uluslararası firmayla enerji konularında anlaşma imzaladığını duyurmuştur. Bütün bunlarla birlikte “Gulf Keystone”un Ağustos 2009’da kuzeyde, Türkiye sınırına yakın Şeyhan bölgesinde keşfettiği büyük petrol rezervi yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu petrol kaynağının keşfi IKBY’yi enerji piyasasının en önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir. Büyük petrol firmaların bölgede olması ve petrol araması Bağdat karşısında IKBY’nin elini daha çok güçlendirmiştir. Bu durum, Irak Merkezi Hükümeti’nin tepkisine yol açmıştır (Balcı, 2014).

IKBY, Exxon Mobil ile anlaşma imzalamasından sonra Türkiye ile iki önemli karara imza atmıştır. Birincisi Türkiye ile IKBY arasında yeni bir boru hattı inşa etmek ve bu sayede Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin petrol ve doğalgazını Türkiye’ye ve oradan da dünyaya pazarına taşımak. İkinci karar ise Türkiye’nin resmi enerji şirketlerinin IKBY içine girmesinin önünü açmaktır. Bu sebeple Irak Hükümeti, IKBY ile çalışan petrol şirketlerini kara listesine almıştır (Erkmen, 2003(a)). IKBY’nin sahip olduğu petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında Türkiye hayati bir role sahiptir. Bu bağlamda IKBY’nin Türkiye üzerinden enerji ihraç etmesine karşı çıkan merkezi yönetimle arasında sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu yüzden Irak yönetimi hem enerji şirketleriyle petrol konusunda anlaşma yapma yetkisinin hem de petrol ihracatına onay verme yetkisinin kendisinde olduğunu ileri sürerek petrolün mevcut hatlarla uluslararası pazarlara ulaştırılmasına kendisinin onayı olmadığı için buna müsaade etmeyeceğini deklare etmiştir. Hatta Irak merkezi yönetimi Türkiye’nin IKBY’yle kurduğu ilişkilere özellikle de petrol ve doğalgaz meselesine tepki göstermiş bu ilişkilerin mahiyeti konusunda çekincelerini sürekli dile getirmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, 2009 yılında Türkiye sınırlarına yakın Şeyhan bölgesinde 10 milyar m³ üzerinde petrol keşfedilmesi üzerine Türkiye ile IKBY arasında Kerkük–Yumurtalık boru hattı hariç yeni bir boru hattı inşa edilmeye başlandığını hatırlamak gerekir. Merkezi Irak Yönetimi’nin rızası olmamasına rağmen IKBY Hükümeti iki yıl içerisinde bu boru hattının kendi sınırları içindeki bölümünü tamamlamıştır. Böylece IKBY Türkiye üzerinden kendi petrolünü uluslararası pazarlara sunma fırsatını yakalamıştır (Dalar, 2015).

Kerkük petrolünün ihracı, IKBY’nin petrol politikası, IKBY’nin DAES’den geri aldığı bölgeler; IKBY ile Irak arasında temel sorunlara neden olmuştur. Dolayısıyla IKBY’de bulunan doğalgaz ve petrol, yapılan anlaşmalar, Türkiye’nin Irak’taki pozisyonunun güçlü olmasını sağlamıştır (Erkmen, 2003(a)). Burada önemli bir hatırlatma yapmak gerekir; Eylül 2010’da Bağdat’ta Ankara ile Bağdat arasında imzalanan anlaşma ile kriz durumunda iyileşmeler olmuş ve Türkiye ile Irak arasındaki Kerkük-Ceyhan boru hattından petrol sevkiyatı 15 yıllığına yeniden Türkiye’ye verilmiştir. Bu anlaşmaya göre, gümrük vergileri ve depo vergilerini Irak ödeyecektir. Kerkük-Ceyhan petrol boru hattı projesi, 1977 yılında yürürlüğe girmiş ve ilk akış gerçekleştirmiştir. Bu boru hattının vanası DAES saldırıları

nedeniyle 2014'te birçok kez kapatılmıştır. Irak Hükümeti, Kerkük-Ceyhan petrol boru hattını stratejik öneminden dolayı bunu bir koz olarak kullanmak istemektedir (Baykal Z. , 2014(a)).

Irak Merkezi Yönetimi'nin önceliklerinden biri enerji üretimi hızlandırmak ve arttırmaktır. Çünkü Irak gelirlerinin %95'ine yakını enerji sektöründen karşılanmaktadır. Bağdat yönetiminin diğer bir amacı ise enerji sektörünün merkezden yönetilmesidir. Irak'ın kendi imzaladığı kontratlar da enerji şirketleri üzerinde baskı oluşturmakta ve Irak hükümetine faaliyetlerini kontrol etme yetkisi vermektedir. IKBY ise bölgedeki enerji kaynaklarını kendisi bağımsız bir şekilde yönetmek istemektedir ve merkezi hükümetin etkisinden uzak, ekonomik bağımsızlığını kazanabilecek bir pozisyona ulaşmaya çalışmaktadır. Bu noktada Irak Hükümeti'nin temel hedefi, Kerkük petrolünün IKBY'nin eline geçmesini önlemektir. Bunun için IKBY ile anlaşan büyük şirketler üzerinde baskı oluşturmaya devam etmektedir (Baykal Z. , 2014(a)).

Türkiye'nin jeopolitiği, güvenliği ve istikrarı bir bakıma Ortadoğu'ya bağlıdır. Bu bağlamda enerji ve güvenlik politikalarının merkezinde yakın coğrafya oldukça etkilidir. Irak, Kerkük-Ceyhan'a alternatif olarak kendi toprakları üzerinden petrol ihraç edebileceği nokta Basra Limanı'nı görmektedir. 2012 yılında Basra Limanı'ndan günlük 1,5 milyon varil petrol ihraç etmiştir. Bu rakam Irak için yeterli değildir. Irak'ın batısından Suriye'nin Akdeniz kıyasına ulaşan Kerkük-Banyas petrol boru hattı ilk zamanlarda günlük 700,000 varil petrol taşıma kapasitesine sahipti. Kerkük-Banyas petrol boru hattı 2003 yılında Irak'ın işgali sırasında zarar gördüğünden beri atıl kalmıştır. 2010'da gerekli işlemler yapılarak tekrardan kullanıma açılrsa da Suriye'de yaşanan iç savaştan dolayı, bu boru hattı kullanılamamaktadır. Güneyde ise tek boru hattı Irak-Suudi Arabistan arasındaki petrol boru hattıdır. Bu petrol boru hattının inşasına 1980 yılında başlanmış; Saddam Hüseyin döneminde ise tamamlanmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra Suudi Arabistan boru hattını kapatmıştır. Boru hattı Irak'taki petrolü Kızıl Deniz'de bulunan Suudi terminaline taşımaktaydı. Bu hattı 27 yıl boyunca Suudi Arabistan kendi sınırları içerisinde doğalgaz taşımak için kullanmıştır. Ama Irak hükümeti Şiilerin eline geçtiği günden beri gerek İran baskısından gerekse de içerdeki Şiilerin baskısı ile bu boru hattı kullanılmamıştır (Baykal Z. , 2014(a)).

Irak, savaş sonrası ekonomik darboğaza girdiğinden dolayı bu sorunu aşmak için sınır kapılarını daha aktif kullanmayı hedeflemiştir. DAESH'in saldırıları sonrasında Suriye'den geçen Irak'a ait petrol boru hattı kullanılamaz hale gelmiştir. Irak petrolü sadece Türkiye üzerinden Ceyhan boru hattı vasıtasıyla dünya pazarlarına ulaşmaktadır. DAESH'in ilerlemesi üzerine geri çekilen Irak ordusu birçok şehri terk etmiştir. 2014'ten sonra IKBY güçleri Irak ordusunun boşalttığı bölgeleri kontrol etmeye başlamıştır. IKBY tartışmalı bölgelerin büyük çoğunluğunun kontrolünü sağladığı gibi petrol sahalarının da kontrolünü sağlamıştır. Bu bölgelerde kontrol sağlandıktan sonra Kerkük petrolü IKBY'deki boru hattına bağlanmıştır. Ancak Irak; Suriye ve Suudi Arabistan'daki petrol boru hatlarının güvenliği ve istikrarı konusunda emin olmadığından dolayı en güvenli yol olan Kerkük-Ceyhan petrol boru hattını kullanmayı istemiştir. Bu yüzden 2014 yılından sonra Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu için bu faktörün önemi daha da artmıştır. Ayrıca Türk petrol şirketleri IKBY'deki petrol üretiminde de faaliyet göstermeye başlamıştır (Baykal Z. , 2014(a)).

Irak petrolünün %11'ini IKBY topraklarında bulunmaktadır. Irak Merkezi Hükümeti'nin öngörüsüne göre Kürtlerin petrol sahalarına ve güçlü bir ekonomiye sahip olması, bölgenin Irak'tan ayrılmasını büyük ölçüde hızlandıracaktır. Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler, petrol ve doğalgaz potansiyeline ve güvenlik politikalarına dayanmaktadır. Bu yüzden IKBY ile Türkiye'nin enerji konusunda anlaşmaya çalışması Merkezi Irak Hükümeti'nin tepkisine neden olmuştur. Ancak Bağdat yönetiminin engellemelerine rağmen Erbil ile Ankara arasında enerji alanında 50 yıllık bir anlaşma

imzalanmıştır. İKBY'nin Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na göre şimdiye kadar İKBY, Türkiye üzerinden günlük 700 bin varil petrol ihraç etmiştir. Türkiye ekonomisi 2010 ile 2012 yıllar arasında yüzde 6 oranında büyümüştür. Türkiye ekonomik büyümesini devam ettirmek için kendisinin enerji güvenliğini sağlamak ve bunu istikrarlı bir duruma getirmek zorundadır. Çünkü Türkiye doğalgaz ithalatının %58'ini Rusya'dan ve %18'ini İran'dan yapmaktadır. Ancak Türkiye enerji kaynaklarının arz güvenliğini bir tehdit olarak hissetmektedir. Özellikle Rusya ve İran bazı durumlarda enerji sevkiyatını Türkiye'ye karşı bir tehdit olarak kullanmaktadır. Bu yüzden de İKBY'nin enerji kaynakları Türkiye için büyük bir önem arz etmektedir. Doğal Kaynaklar Bakanı Ashti Hawrami, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu doğalgaz ile ilgili olarak verdiği demeçte: “2015 yılının Temmuz’unda 18-24 ay içerisinde Türkiye’ye doğalgaz satışına başlamayı düşündüklerini” açıklamıştır. Irak’ta 3 trilyon metreküpük bir rezerv olduğunu hatırlatan Hawrami, Türkiye’ye gelecek yıllarda yapılacak satışın 15 milyon metreküpü bulacağını sözlerine eklemiştir. Bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye’nin doğalgaz ihtiyacının üçte biri İKBY’den karşılanmış olacaktır (Altürk, 2014, s. 317). Bütün bunların bir sonucu olarak İKBY ile Türkiye arasında bir doğalgaz boru hattı inşa edilmeye karar verilmiştir. İKBY Doğal Kaynaklar Bakanlığı sitesinde boru hattının 2017 yılının başında faaliyete geçeceği belirtilmiştir. İKBY petrolü ilk olarak 13 Aralık 2013’te boru hattıyla Türkiye üzerinden ihraç edilmiştir. Bununla birlikte doğalgaz boru hattı İKBY için büyük bir sermaye getirisi de sağlayacaktır. Türkiye için İKBY’nin doğalgazı son derece önemlidir. Çünkü Türkiye üzerinden ihracatın başlaması ile ekonomik olarak büyümeye başlayacak bir diğer yandan da Türkiye’nin Rusya ve İran’a bağımlılığı azalacak ve Türkiye daha ucuz alım yapabilecektir. Türkiye’nin Rusya ile İran’dan aldığı 1000 mertküp³ doğalgaz, İKBY’den aldığı 1000 merküp doğalgazdan 200-250 dolar daha ucuzdur. Bu bağlamda Türkiye 2012 yılında doğalgaz alımı için 60 milyon dolardan daha fazla bir harcama yapmıştır. İKBY ile yapılan anlaşma ve Invest Group’a göre İKBY’den 1000m³ doğalgaz için 200-250 dolar daha ucuza alması, Türkiye için son derece önemlidir. Çünkü Türkiye’nin önceki yıllarda enerji için harcadığı para bu anlaşma ile büyük ölçüde azalacaktır (Qadir, 2014).

Kısaca; İKBY’nin enerji kaynakları sadece Türkiye’nin Irak’taki pozisyonu ve ekonomik kalkınması için değil, enerji konusunda Rusya ile İran’a olan bağımlılığını azaltmak ve Irak’taki siyasetine katkıda bulunması nedeniyle de önem arz etmektedir. İKBY ile ilişkiler, Türkiye’nin Irak doğalgazına ve petrolüne daha kolay ve ucuz ulaşmasının yolunu açmaktadır. Türkiye ile İKBY arasında yapılan 50 yıllık enerji anlaşması bu bağlamda tarihi bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre çok daha ucuza doğalgaz alabilecek, siyasi olarak bölgede güçlenecek ve ekonomik büyümesini hızlandırabilecektir. Diğer taraftan Türkiye’den geçen petrol ve doğalgaz boru hatlarından alınan gümrük vergileri Türkiye için büyük bir sermaye kazandırmaktadır. Yumuşak güç ilişkisi içerisinde gelişen politikalar 2014 yılına gelindiğinde İKBY petrolünün Türkiye’ye boru hatlarıyla transferi konusunda önemli bir döneme evrilmiştir. Bu durum, Türkiye’nin Irak’taki nüfuzu alanına doğrudan etki eden en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye, gerektiğinde Bağdat’a karşı bunu siyasi bir *kart olarak* kullanabilmektedir. Çünkü Irak’ın yeniden inşa edilmesi için eldeki petrolün dünya pazarına ihraç etmesi gerekmektedir. Bundan dolayı Irak bir şekilde Türkiye’yle anlaşmak zorunda kalacaktır. Özellikle 2014 yılında Irak, DAES gibi büyük bir sorunla yüz yüze gelmiştir. DAES’ten kurtarılan bölgelerin yeniden inşası için büyük bir kaynağa ihtiyaç vardır. İKBY’nin enerji kaynaklarına sahip olması, Türkiye’nin Irak’taki pozisyonu için önemlidir.

1.3 Irak ile Türkiye Arasındaki Ticari İlişkiler

Irak ile Türkiye’nin ekonomik ilişkilerinin gelişmesi iki devletin yararına olduğu açıktır. Bu çerçevede ticarî ilişkilerin son yıllarda hacim olarak arttığı istatistiklerden

rahatlıkla okunabilir. Irak ile Türkiye arasındaki ticaretin büyük bir kısmı IKBY üzerinden yapılmaktadır. Son birkaç yıldır ticarete ait rakamlarda rekor kırılmıştır. Özellikle 2008 yılından sonra Türkiye, IKBY merkezli bir ticari ilişkiyi öncelemektedir.

Irak'ın yeniden yapılanması için savaş sonrasında Türk şirketleri faaliyete geçmiş ve potansiyellerini göstermişlerdir. Türkiye bu anlamda Irak'ta etkin olmuştur. Hem Irak ile Türkiye hem de IKBY arasındaki ticari ilişkiler kara yoluyla Habur Sınır Kapısı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda Türkiye ile IKBY ticari ilişkilerini geliştirmek için yeni bir sınır kapısı açma girişimleri devam etmektedir (Yazarsız Çalışma , 2010).

Türkiye'nin IKBY ile ticari ilişkilerini ve iş yapan Türk şirketleri dikkate alındığında neo-realist bir çizgide ve yumuşak güç çerçevesinde yer alan ekonomik temellere vurgu mahiyetinde, ticareti öne çıkardıkları görülecektir. Bu bağlamda Türkiye ile Irak ticari ilişkileri ve Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu için yol açıcı olarak değerlendirilebilir. Türkiye, Irak'ın tüm kesimleriyle ilişkilerini geliştirme hedefi çerçevesinde IKBY ile de her alanda yakın işbirliği içinde bulunmaktadır. Türkiye'nin Irak'taki politik ve ekonomik üstünlüğü için ikili ticaretin geliştirilmesi temel hedeftir (Çakmak, 2011).

Habur Sınır Kapısı, ticari ilişkilerde kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü Türkiye'nin IKBY ve Irak'la ekonomik ve ticari ilişkileri bu sınır kapısına bağlıdır. Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracatın %80'ini IKBY'ye yapmaktadır. Irak ve IKBY'de tüketilen ürünlerin yaklaşık yüzde 80'i Türk mallarıdır. Bununla birlikte on binlerce Türk şirketi orada varlığını devam ettirmektedir (Dalar, 2015, s. 59)

IKBY'nin bu kadar önemli olmasının birçok sebebi vardır. Ama en önemlisi Irak'ın Türkiye'yle olan tüm sınırlarının Kürtlerin kontrolünde olmasıdır. Bunun yanı sıra Irak hükümetinin zayıflığı, istikrarsızlığı ve güvensizliği de önemli sebeplerdendir. Bu yüzden IKBY, bölgedeki doğal kaynakların kontrolünü, sınırlarda ticaretin kontrolünü ve IKBY güçleri, bütün bu faaliyetlerin güvenle sürdürülmesini de garanti etmektedir. IKBY ile Türkiye'nin gelişen ilişkileri aynı zamanda temelini Ankara ile Erbil yönetiminin yaptığı enerji anlaşmasından almaktadır ki bu da ikisinin ekonomik büyümesinde büyük rol oynamaktadır. Son yıllardaki rakamlara bakılınca Irak, Türkiye'nin Almanya'dan sonra ikinci büyük ticari partneri konumuna yükseldiğini görebiliriz. 2010 yılında Irak'a yapılan ihracat 2013 yılında en yüksek seviyesine ulaşarak 12 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Irak Ülke, 2017). Bu ihracatın önemli bir kısmı ise Habur Sınır Kapısı üzerinden karayolu ile gerçekleşmiştir. Bu rakamlardan Türkiye'nin IKBY ekonomisinde ne denli güçlü olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Gıda maddeleri, inşaat, beyaz eşya, turizm ve daha çoğaltılabilecek birçok ticari ürün Habur Sınır Kapısı'ndan gerçekleşmektedir (Bölükbaşı, 2016). Bu anlamda IKBY'nin, Türkiye için önemi ortadadır. Coğrafi konum olarak güvenlik ve siyasi gelişmeler nedeniyle Habur Sınır Kapısı'nın kontrolünü elinde tutan IKBY, bu pozisyonunu zamanla politika ve ekonomik anlamda bir avantaja dönüştürmüştür (Aydın & Özcan, 2007). Bu yüzden Türkiye'nin 2007-2012 yılları arasındaki süreçte ya da şimdiye kadar IKBY politikasının iki temel niteliği bulunmaktadır. Ama en önemli nitelik, IKBY ile yapılan dış ticarettir. Bununla birlikte Türkiye'nin IKBY'deki ticari yatırımlarının yanında Irak içindeki Sünni Araplar üzerinde de büyük tesiri olmuştur. Ancak Irak ile Türkiye ticari ilişkilerine bakıldığında IKBY'de Kürtler'in yeniden yapılanmasını Türkiye üstlenmiştir diyebiliriz. Başka bir ifadeyle Türkiye bölgede büyük yatırımlar yapmakta ve bundan büyük faydalar elde etmektedir. (Gümüş, 2013).

IKBY, özellikle Habur Sınır Kapısı üzerinden Irak'a Türkiye'den gelen inşaat malzemeleri için bir köprü olmuştur. Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu için ve IKBY ihracatının can damarı olan Habur Sınır Kapısı'nın faal ticari bir alan olduğu Türkiye tarafından daha iyi anlaşılmaktadır. Kapı, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde ve bölgeye

siyasi istikrar sağlamada büyük bir rol oynamıştır. Son yıllarda siyasi sorunlar ve terör olayları nedeniyle bir kaç hafta kapalı kalan Habur Sınır Kapısı ihracatçıların milyonlarca dolar zarara uğramasına neden olmuştur. Bu olaylar bile İKBY'nin sahip olduğu ticari yolların Türkiye için önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır (Ozğan, 2017). Türkiye'nin Irak'a gerçekleştirdiği ihracatın en yüksek olduğu yıl 2013 ve yaklaşık rakam 12 milyar dolardır. DAEŞ'in Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesine kadar olan süreçte Ocak - Mayıs döneminde, Irak'a olan ihracatı %11,5 artmıştır. Ama 2015 ve 2016 yıllarında gerilemeye başlamıştır. Devam eden yıllarda Irak'a Türkiye'nin ihracatı sırasıyla 8.6 ve 7.6 milyar dolar seviyesine azalmıştır. Bu rakamın da nispeten yüksek olmasında İKBY'nin rolü vardır. Şimdi yıllara göre rakamlara bakalım:

Şekil 1: Türkiye – Irak Dış Ticaret Değerleri (milyon dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2006	2.589	121	2.710	2.468
2007	2.845	118	2.963	2.727
2008	3.917	133	4.050	3.784
2009	5.123	120	5.243	5.003
2010	6.036	153	6.189	5.883
2011	8.310	86	8.396	8.224
2012	10.830	149	10.979	10.681
2013	11.958	146	12.104	11.812
2014	10.896	268	11.164	10.628
2015	8.558	297	8.855	8.261
2016	7.640	836	8.477	6.804

Kaynak : <https://www.ekonomi.gov.tr>.

Şekil 2: Türkiye – Irak İhracat Rakamları (milyar dolar)

Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İhracat	8.31	10.82	11.95	10.90	8.56	7.64
İthalat	0.87	0.15	0.15	0.27	0.30	0.26
Hacim	9.18	10.97	12.10	11.17	8.86	8.85
Denge	7.44	10.67	11.80	10.63	8.26	6.80

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>.

Yukarıdaki tablolar ithalat ve ihracat rakamlarını göstermektedir. Bu rakamların daha çok neyi ifade ettiğine bakıldığında; ayçiçeği ve pamuk tohumu yağları, mücevher, altın ve sarrafiye, buğday unu, demir ve alaşımsız çelik çubuklar ve kanatlı ürünler olduğu

görülecektir. İhraç ürünlerinse; altın (işlenmemiş), petrol ve petrol ürünleriyle, plastikten döküntü kalıntı ve hurdalar olduğu tespit edilebilir.

Tablolar okunduğunda yine 2015 yılında olayların başladığı haziran ayından aralık ayına kadar olan dönemde bir önceki yıla göre azalmalar gerçekleşmiştir. Haziran-Aralık döneminde toplam azalış %24,4 olmuştur (Irak Ülke, 2017).

Irak'ta yaşanan son olayların gölgesindeki ticari ilişkilere bakıldığında şu verilere ulaşılmaktadır: *“Habur’dan 2014 yılından önce yaklaşık günde 2 bin 150 araç çıkış yapıyorken 2014 yılından sonra, özellikle Haziran ayından sonra yaklaşık günlük bin 70 araç ve Temmuz ayında bin 300 aracın çıkış yaptığı görülmektedir. Bu olaylar iki devlet arasındaki ticaretin olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür”* (Yazarsız Çalışm, 2014(a)). IKBY kendi sahasında DAES’le mücadelede güçlü çıktığından yıkıcı bir etkinin olmadığını gözlemleyebiliriz.

Genel olarak IKBY ile Türkiye arasında böyle bir ilişki olmasaydı, Türkiye ile Irak arasında gelişen ihracat hacminin bu denli yüksek olması mümkün olmayabilirdi. IKBY’nin güvenliği olmasaydı Türkiye’den yapılan ihracat hacminin büyümesi sağlanamayabilirdi. 2014 yılında bu test edildi. Musul’un DAES unsurlarınca işgali Türkiye’nin ithalat ve ihracat rakamlarına doğrudan yansımıştır. 2008 yılından sonra Türkiye ile Irak arasında derin bir ticari ve ekonomik işbirliğinden söz edilebilir. Bu bağlamda IKBY, Türkiye ile Irak arasında ticari ilişkilerde bir köprü görevi görmüştür. Güvenlik sorunları Türkiye ve Irak ticaret rakamlarının azalmasına neden olduğu DAES örneğiyle görülmüştür. IKBY, Habur Sınır Kapısı’nı kontrol ettiğinden Türkiye’nin Irak’taki pozisyonu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu görmekteyiz.

1.4 İlişkilerde Denge Kurmak ya da Bıçağın İki Yüzü

ABD, 2003 yılında Irak’ı işgal ettikten sonra Irak’ın siyasal sistemi büyük değişim geçirmiştir. Bu tarihten sonra Irak’ın üç bölge ayrıldığını görmekteyiz. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin var olduğu sahada 1991 yılından bugüne kadar kontrol Kürtlerde olmuştur. 2003’ten sonra da bu konum ve kontrol daha da güçlü bir hale gelmiştir. Güney ve bazı bölgelerde çoğunluğu Şiiler oluşturmaktadır. Ancak ABD’nin 2003 yılındaki işgalinden sonra Şiiler kurulan yeni hükümetlerin en güçlü ve en önemli mezhep gruplarından biri haline gelmişlerdir. Daha doğrusu yeni siyasi sürecin öncüleri Şiiler olmuştur. Bu yüzden Irak’ın hem siyasal sistemi hem de iç politikası yeni bir denge arayışıyla karşı karşıya kalmıştır. Başka bir ifadeyle Irak’ta işgal sonrası siyasal yapıdaki dengesizlikler, büyük ölçüde etnik ve mezhepsel düzlemde şekillenmiştir (Ali al-Safoq, 2016, s. 33-36). Bunda Sünni olan Baas rejimi ve Saddam’ın devrilmesi etkili olsa da İran’a karşı olan ABD’nin buna göz yumması paradoksal açıdan irdelenmesi gerekmektedir.

Irak’ta Geçici Ulusal Meclis’in kurulması amacıyla 30 Ocak 2005’te yapılan genel seçimlerde Şiiler, Birleşik Irak Koalisyon Listesi adıyla katılmışlar. Seçimde meclisteki 277 sandalyeden 123’ünü Şiiler elde etmiştir. Şiilerin başarı elde etmelerinde tek liste çatısı altında birleşmeleri büyük rol oynamıştır (Abbs, 2013, s. 286). Bu başarı sayesinde İran da Irak üzerinde nüfuzunu arttırmış olmaktadır. Özellikle 2010 yılından sonra Maliki’nin başbakan olmasından itibaren İran’ın etkisi önemli düzeyde artmıştır. Uzmanlara göre Irak’ta Amerika’nın yerini İran almıştır. Ayrıca Irak’ta 2011 yılından sonra Amerikan askerlerinin çekilmesiyle Tahran’ın tüm güvenlik ve istihbarat yapılarına nüfuz ettiği herkesçe malumdur. Irak Cumhuriyeti, 1921 yılında kurulduğunda Şiiler Irak’ta nüfus açısından çoğunluk olmalarına rağmen siyasi açıdan hep azınlıkta kalmışlardır.

Şiiler, Amerika’nın 2003 müdahalesinden sonra nüfus avantajlarını iyi kullanmışlardır. Sünni Arapların 80 yıllık yönetim sistemi, Baas rejimi 2003 yılında sona ermiştir. Saddam

Hüseyin döneminde nüfus olarak egemen olmamalarına rağmen iktidara hâkim olan Sünni Araplar, 30 Ocak 2005'te yapılan seçimi boykot etmiştir. Bu boykot üzerine Irak'ın siyasi hayatına Şiiler ve Kürtler egemen olmuştur. Sünnilerin Irak'ın iktidarında nüfuzu giderek düşmüş ve Şiiler ile Kürtler Irak'ın iktidarını paylaşmıştır. 2005 Aralık seçimlerinden sonra artık Irak'ta yeni bir süreç başlamıştır (Çevik, 2011). Ancak İran'la ilişkileri iyi olan Şii gruplar 2003 yılından sonra bu ilişkilerini daha da geliştirmişlerdir.

2003-2010 yılları arasında Sünni Araplar, Irak tarihi boyunca en zayıf dönemlerinden birisini yaşamışlardır. Çünkü Baas'tan arındırma projesi çerçevesinde ABD'nin Sünni Arapları sistem dışına itmesi ordu ve istihbarat gibi güvenlik teşkilatlarının ötesinde her alana sirayet etmiştir. ABD'nin bu siyaseti başarılı olmadığından dolayı Sünni Arapların en büyük destekçisi olan Türkiye bu dönemde siyasi alanda nüfuzunu tam olarak kullanamamıştır. Ancak daha sonraları Türkiye dahil Irak'a komşu bazı devletlerin devreye girmesiyle beraber ABD eski rejimle işbirliği yapan aşiretler, eski Baas unsurları ve ordu mensupları ile çeşitli görüşmeler yaptıktan sonra Sünni Arapları sisteme yeniden entegre etme girişimi başlatmıştır. Ne var ki 2005 yılında yapılan seçimde Şiilerin sandalye çoğunluğunu kazanması Tahran lehine olumlu bir adım olmuştur. Yani 2005 yılında ortaya çıkan siyasi tablonun Türkiye için olumsuz bir gelişme olduğu söylenebilir. Çünkü Irak, iki devlet, Türkiye – İran, arasında çekişme sahası olmuştur (Erkmen, 2014).

Çekişme döneminde Türkiye, Irak'ta etkili olmak için başka yollar aramaya başlamıştır. En iyi nüfuz alanı olarak da Kürtleri belirlemiştir. Çünkü Kürtlerin çoğunluğu mezhep olarak Sünni'dir. Bununla birlikte 2003'ten sonra Irak'ta büyük güce sahip olmuşlardır. 2005 yılında kabul edilen daimi anayasada da Kürtler hem büyük kazanç elde etmiş hem de güçlenmişlerdir. 2008 yılından sonra Türkiye'nin yumuşak güç çerçevesinde bölgede etkili olmaya başlaması ile IKBY ile iyi ilişkiler de olumlu başlamıştır. Bu bağlamda güçten kastedilen IKBY'nin askeri gücü dışındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel güç vasıtalarının sonuç alacak şekilde kurgulanması ve bir güç manivelası haline getirilmesidir (Yılmaz, 2011). Böylece IKBY'nin Türkiye için önemi artmıştır. Çünkü Türkiye ile IKBY arasında gelişen siyasi ve ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin Bağdat'ta ya da daha doğrusu Irak'ta nüfuzunu artırmasında büyük rol oynamıştır. Türkiye'nin İran gibi nüfuzunu artırması büyük ölçüde 2008 yılından sonra IKBY ile geliştirdiği ilişkiler sayesinde olmuştur. 2005 yılında Irak Daimi Anayasası yazılırken Kürtler anayasaya eklenen maddeler ile büyük hamleler yapmıştır. 2008 yılından sonra IKBY'nin özellikle Türkiye ve Batı devletleri ile geliştirdiği ilişkiler de kendisini güçlendirmiştir. Bu durum da Türkiye'nin Irak'taki pozisyonunu ve nüfuzunu arttırmasında etkili olmuştur. IKBY'nin Irak Daimi Anayasası'nda çeşitli siyasi ve egemenlik hakları vardır. Nitekim Kürtler anayasaya göre ve seçim haklarıyla farklı makamlarda görev almışlardır. Bakanlık, büyükelçilik, başkonsolosluk, konsolosluk, askeri alanlar ve diğer siyasi makamlarda bulunarak Irak yönetimi içinde yer almışlardır. Bununla birlikte IKBY'ye ait topraklar Irak'ın bir parçası olmuştur. Türkiye'nin Irak sınırlarının tamamı da IKBY'nin kontrolü altındadır. IKBY'nin sahip olduğu topraklar çok önemlidir. Özellikle Türkiye'nin Irak üzerinde nüfuzunu artırması için bu toprakların önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca IKBY'nin sahip olduğu petrol ve enerji kaynaklarıyla coğrafi ve kültürel yakınlığıyla ticari pazar potansiyeliyle Türkiye'ye göz kırpmıştır. Türkiye'nin 2005 sonrası IKBY politikasındaki belirleyici faktörler bunlar olmuştur. Aynı zamanda İran, Irak üzerinde Şii grupların desteğiyle nüfuzunu arttırırken Türkiye Irak'taki nüfuzunun dışında kalmak istememektedir. Türkiye'nin IKBY üzerinden barışçıl bir diyalog geliştirmesi, Irak üzerinde nüfuzunun ve etkilerinin artmasına katkıda bulunmuştur. IKBY, Irak Daimi Anayasası'na dayanarak topraklarında bulunan enerji ve doğal kaynaklar üzerindeki egemenliğine istinaden Türkiye'yle geniş ekonomik ve ticari ilişkiler kurmuştur. Bu şekilde Türkiye'nin Irak'taki rolü ve nüfuzu arttırılmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye-İKBY ilişkileri

sayesinde İran'ın Irak'taki nüfuzuna karşı bir denge kurulmuştur. İran, Irak'ın tamamını kontrolü altına almak istemektedir. Bu şekilde Türkiye, Irak'ın tümünün İran'ın nüfuzu altında kalmasına bir şekilde engel olmuştur. Bu siyasetin IKBY ayağının mimarı ise Kürdistan Demokrat Partisi(KDP) olmuştur. Türk Hükümeti ya da daha doğrusu Ak Parti ile KDP arasında çok geniş tabanlı ilişkiler kurulmuştur. Bu sayede IKBY, Türkiye'nin Irak politikasında belirleyici olmuştur. Tarihi boyunca Sünnilerin elinde bulunan Irak iktidarı 2003'teki Amerikan işgalinden sonra Şiiilerin eline geçmiştir. Bunun karşısında iktidarın tekrar Sünnilerin eline geçeceğini düşünmek şimdiki şartlarda imkânsız görülmektedir. Irak'ta Türkiye ve İran arasında nüfuz meselesi çerçevesinde IKBY bir denge unsuru olarak katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda işaret edilen faktörler, Türkiye'nin Irak'taki pozisyonunda etkili olmuştur. İran hâlihazırda Irak'ın siyasi hayatında en önemli oyuncularından biridir. Şiiiler, İran için bölgede siyasi dengelerin oluşmasında bir koz haline gelmişlerdir. Bu yüzden İran'ın karşısında, Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu önemlidir. Bu anlamda IKBY ne kadar güçlü olursa Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu da o kadar güçlenecektir. Türkiye, denge politikası bakımından Irak'ın toprak bütünlüğünü savunurken Sünni Kürt ve Arapları da aynı çerçevede gözetmektedir. Türkiye meseleye “kazan-kazan” gözüyle bakmaktadır.

SONUÇ

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinden sonra Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki gelişmeler dikkate alındığında Türkiye'nin IKBY ile yaptığı açılım özellikle siyasi, ekonomik ve ticari alanlarda olumlu bir sonuç doğurmuştur. Bu çalışmada Türkiye için IKBY'nin önemi ve IKBY'nin etkisi Türkiye'nin Irak'taki pozisyonu bağlamında ele alınmıştır. IKBY, Türkiye'nin Irak politikalarında belirleyici bir role sahiptir. IKBY, Türkiye için pek çok yönden önem taşımaktadır. IKBY, Türkiye için çok önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Jeopolitik konumu, siyasi ve ekonomik potansiyeliyle dikkat çekmektedir. Türkiye, Irak'taki pozisyonu güçlendirmek için IKBY'nin jeopolitiğinden faydalanmaktadır. IKBY ile geliştirilen ilişkiler, denge ve söz sahibi olma bakımından önem arz etmektedir. IKBY, Türkiye'nin Irak'a giriş kapısıdır. Türkiye'nin Ortadoğu politikasında IKBY kilit rol oynamaktadır.

IKBY'nin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları, enerji ihtiyacı olan Türkiye için vazgeçilmez önemdedir. Petrol ve doğal kaynaklarıyla ticari hacmi ve potansiyeliyle göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Ankara-Erbil hattında atılan her olumlu adım bölge istikrarı ve gelecek adına umut taşımaktadır.

IKBY, Türkiye ile İran arasında siyasi denge unsurudur. Çünkü 2011 yılından sonra Irak ve İran arasında savunma alanında daha fazla bir işbirliği ortaya çıkmıştır. Türkiye, Irak'taki pozisyonu güçlendirmek için ve İran'ın hegemonyasını azaltmak için IKBY ile ilişkiler büyük bir fırsat olmuştur. Buna karşı Türkiye, IKBY ile iyi ilişkiler kurarak İran'la olan dengesini korumaya yönelik önemli bir adım atmıştır. Türkiye, Iraklı Sünni Araplara ve IKBY kurduğu ilişkiler gelecek adına büyük fırsatlar sunmaktadır. 2014 yılındaki DAESH saldırıları IKBY'nin Türkiye için önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Denilebilir ki, IKBY Türkiye'nin asla görmezden gelemeyeceği bir yapıyı temsil etmektedir. Potansiyel olarak sahip olduğu özellikler, iyi ve doğru ilişkilerin geliştirilmesi noktasında her iki tarafa ipuçları sunmaktadır. IKBY'nin can damarı olarak gördüğü Türkiye, geliştirdiği olumlu politikalarla bölgeye hâkim olmayı bilmiştir. Kazan-kazan odaklı bakış açısı ilişkilerin uzun vadede daha iyiye gideceğini göstermektedir. Çok yönlü ve çok boyutlu projeksiyonlar, güvenlikten jeostratejik imkânlarla kadar pek çok yeni ufku açacak niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Abbs, Ziya, (2013). Irak'ta Şii Merciliğ'nin Siyasi Rolü. İstanbul: Önsöz yayıncılık.
- Acun, Can, (2017). Kuzey Irak'ta Türkiye neyi savunuyor? Retrieved from www.sabah.com.tr: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/canacun/2017/09/23/kuzey-irakta-turkiye-neyi-savunuyor>, (21/3/2018).
- AFET. (2013). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Akgül, Necati (2007). DİCLE VE FIRAT KÜRTİSTAN'A MI?, Milli Çözüm Dergisi, <http://www.millicozum.com/mc/aramak-2007/dicle-ve-firat-kurdistan-miadresinden-alinmistir>, (20,11,2017).
- Alı al-Safoq, Rıyadh Mohammed, (2016, Ekim). Türkiye - Irak İlişkilerini Etkileyen Faktörler (2003-2013),Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü. Ankara
- Altürk, Ramazan. (2014). Kürt Jeopolitiğinin Türk Dış Politikasına Etkileri - Tarihsel Bir Perspektiften. İstanbul, 1. baskı: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Aydın, Mustafa, Özcan, & Kaptanoğlu. (2007). "Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın geleceğine dair olası senaryolar". TEPAV Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı Dergisi, Ortadoğu Çalışmaları II , s.111-117 .
- Balcı, Ali. (2014). "Enerji'sine Kavuşan Komşuluk Türkiye- Kürtistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri", SETA Yayınları, Siyaset Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı, s.11-13.
- Baykal, Zana. (2014a). Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) İle Olan Enerji İlişkileri (2002-2014),Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Baykal, Zana. (2015). "Türkiye'nin Yeni Enerji Tedarikçisi Kürtistan Bölgesel Yönetimi". (Ed: D. Burhanettin Duran, Burhanettin, Kemal İnat, & Ali Balcı) Ankara: SETA Yayınlar. s.44-48.
- Bölükbaşı, Yusuf Ziya, (2016). "2002'den Günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Milliyetçilik Perspektifinden Değerlendirilmesi", Bilecik Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi dergisi, Sayı:1, s.198-200.
- Çakmak, Cenap. (2011). "Türkiye'nin Irak Politikası,Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü", Türk Asya Stratelik Araştırma Merkezi(TASAM) Dergisi, s.128-130.
- Çetingüleç, Mehmet. (2017). Türkiye'ye mülteci akınında patlama. Retrieved from [www.al-monitor.com](http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2017/02/turkey-syria-sharp-rise-in-refugee-flow.html), <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2017/02/turkey-syria-sharp-rise-in-refugee-flow.html>, Erişim, (15/11/2017).
- Çevik, Ali. (2011). Ortadoğu Denklemine Irak Türkiye ve ABD . İstanbul: Bengisu yayınları.
- Dalar, Mehmet. (2015). "Türkiye-İrak Kürt Bölgesel Yönetimi İlişkileri: Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Bağlamında Petrol İlişkisine Dayalı Bir Analiz", İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 34, Sayı 1, s.59-63.
- Dışarıda Bırakılanlar. (2014). Dışarıda Bırakılanlar: Uluslararası Toplum Tarafından Terkedilen Suriyeli Mülteciler. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) yayınları.
- Erdoğan, Murat., & Ünver, Can. (2013). Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti Ve Önerileri. TİSK/ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 5-92.
- Erdoğuş, Muhammet Mehdi. (2014). Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası:2003-2013, Atılım Ünversitesi, Sosyal Bilim Enstitüsü, Ankara

Erkmen, Serhat, (2003(a)). “2013’te Türkiye Irak İlişkileri İçin Beklentiler ve Olasılıklar”, Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 49, s.93-96.

Erkmen, Serhat,(2014). Irak'taki Gelişmeler Niçin bir Sünni Arap Ayaklanması Değildir. www.21yyte.org.tr, <http://www.21yyte.org.tr/arama/irak/2014/07/08/7693/iraktaki-gelismeler-nicin-bir-sunni-arap-ayaklanmasi-degildir>, (20/9/217).

Gümüş, Özlem, (2013). Ak Parti Döneminde Türkiye ve Irak İlişkileri, <http://akademikperspektif.com/2013/10/25/ak-parti-doneminde-turkiye-ve-irak-iliskileri/>, (15/10/2017).

Irak Ülke. (2017). Irak Ülke Raporu. Konya Ticaret Oda , s.12-13.

Köse, Hasan Hüseyin , (2015). “Şii Grupların Irak Siyasetinde Etkisi: 2003-2012 Dönemi”, The Journal of Europe Middel East Social Science Studies, 1(2), s.75-77.

Muwafaq , Adil Omar, (2017). Irak’ın Değişen Jeopolitiği. Ankara kriz ve siyaset araştırmaları merkezi: <https://ankasam.org/irakin-degisen-jeopolitigi/>. (15/3/2018)

Okudcu, İdeis. (2016). Irak'ta iç göç milyonlara ulaştı. <http://anadolujansi.com/tr/dunya/-irakta-ic-goc-milyonlara-ulasti/505854>, (15/8/2017).

Ozğan, Ferhat. (2017). Kabile lideri' söyleminden yakın ortaklığa: Türkiye-Kürtistan Bölgesel Yönetimi ilişkileri, <http://www.mepanews.com/analiz/6536-tuerkiye-irak-kuerdistan-boelgesel-yoenetimi-iliskileri-siyaset-ekonomi-enerji-ve-etnisite.html>, (8/9/2017).

Qadir, Aram. (2014). *velani Raportey Vazareti Sanana Sureshtiyekan* , <http://archive.sbeiy.com/Detail.aspx?id=28336&LinkID=14>, (15/9/2017).

Yazarsız Çalışma, (2014(a)). Türkiye-Irak Ticareti 50 Milyon Dolar Yükseleri. <http://www.kilicsan.com.tr/basin-bulteni/bolumu/Oku/turkiye-irak-ticareti-50-milyar-dolara-yukselir-12>, (9/9/2017).

Ulutaş, Alptan. (2006). I. Ve II. Körfez Savaşı’nın Türkiye’ye Etkileri. Yüksek lisans tezi, İzmir Dokuz Eylül Ünivresitesi .

Uras, Umut. (2013). Ankara-Erbil İlişkileri ve Kürt sorunu. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/ankara-erbil-iliskileri-ve-kurt-sorunu>, (31/7/2017).

Yakut, Sarp. (2014). Irak Jeopolitiği. <http://politikaakademisi.org/2014/03/26/irak-jeopolitigi/>, (18/3/2018).

Yazarsız Çalışma . (2010, 10 24). *Kuzey Irak'ta 300 Türk firması var.* www.ntv.com.tr:https://www.ntv.com.tr/ekonomi/kuzey-irakta-300-turk-firmasi-var,GLu522ongEOktZhexqmm1w, (20/12/2017).

Yılmaz, Sait. (2011). Irak Dosyası. İstanbul, 1.baskı, Kumsaati yayın dağıtım.